

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

СЭКП обкомунун бюрозунда

Тыва АССР-ниң колхозчуларынга, совхозтарынын
ажылчынарынга, тускай эртемниглеринге,
көдээ ажил-агыйның бүгү ажилдакчыларынга
„УТКА 25 чылы“ совхозтун коллективинин
кыйгырынын дугайында

1965 чылда көдээ ажил-агый продукттарын бүдүрерин
көвүдөдир дээш социалисттик чарышты организаастар дуга-
йында республиканың көдээ ажил-агыйның бүгү ажил-
дакчыларынга „УТКА 25 чылы“ совхозтун коллективинин
кыйгыры үндүргөн инициативанын СЭКП Тыва обкомунун
бюрозу деткээн.

„УТКА 25 чылы“ совхозтун коллективинин кыйгырын
бүгү колхозтарга болгаш совхозтарга чугаалажып, бүгү трактор
бригадаларынын, мал ажилынын фермаларынын болгаш
республиканың көдээ ажил-агыйның ажилдакчыларынын
массалыг социалисттик чарышка идеякелгил киржирин чедип
аларын СЭКП обкомунун бюрозу СЭКП-ниң райкомнарынга
дааскан.

—□—

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ БАРЫМ-
ХЕМЧИН БОЛГАШ ТЕС-ХЕМ РАЙОН СОВЕТТЕРИНИҢ ЧАМДЫН
ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ БҮРҮН ЭРГЕЗИН ЧАА ТУРГУСТУНГАН
БАЙ-ТАЙГА БОЛГАШ ЭРЗИН РАЙОННАРЫН ДЕПУТАТАРЫ
НЫЛДЫР АРТТЫРАР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДУМУНУҢ

ЧАРЛЫ

РСФСР-ниң Дээди Советинин Президиумунун 1965 чылдын январь 12-
де, „Тыва АССР-ниң административ-
департаментке өскерилгелер дугайында“
Чарлы-биле холбаштыр Тыва АССР-
ниң Дээди Советинин Президиумунун
доктадыры болза:

1. Тыва АССР-ниң Барым-Хемчик
болгаш Тес-Хем районнарынын чаа
тургустунган Бай-Тайга болгаш Эр-
зи районнарынын дөвүзүндө оор-
руттарга моон мурунда согуштугунган
турган депутаттарынын чер-чер
Советтеринге ээлчегил согулдага
Чедир бүрүн эргезин Бай-Тайга бол-
гаш Эрзин район Советтеринин депу-
таттары кылдыр хевээр арттырар.

2. Бо чылдын январьда Бай-Тайга
болгаш Эрзин район Советтеринин
организаастыг сессияларын эртээр.

Тыва АССР-ниң Дээди Советинин Президиумунун даргазы
Б. ДОЛЧАНМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Советинин Президиумунун секретары
К. ДИИГА.

Кызыл хоорай.
1965 чылдын январь 13.

1965 чылда
ТАЛДЫЛАШТЫН

1965 ч.
ЯНВАРЬ
16
СУББОТА

№ 12 (6031).

Өртөө 2 көп.

Лейпцигтин байырлалдыг часкы
ярмарказынга А. Н. Косыгинниң
баар деп турар дугайы

Герман Демократтыг Республиканың чазанын чалааным бу-
гаар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин Даргазы А. Н. Косыгинге
уурткан совет чазан талзери 1965 чылда Лейпцигтин байырла-
дыг часкы ярмарказынга баар деп турар.

Лейпциг ярмарказының 800 чыл болур юнга холбаштырган
хемчеглерге болгаш ооң байырлалдыг ажилдакчынынга совет
талзери кирмир.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелинин
баштаар черинин пленуму

МОСКВА. (СЭТА). Январь 14-
те ССРЭ-ниң Чурукчулар эвиле-
линин баштаар черинин ээлчег-
лиг пленуму ажиттыган. Со-
вет куруенин төөгүзүнде ийи
урут уени—Улут Октябрьниң 50
чыл юнга болгаш В. И. Ленин-
ниң төрүтүнгөн хүнүндө баар
100 чыл болурунга белеткели

пленум чугаалажып көөр. Пле-
нум ССРЭ-ниң чурук фондузун
ажыл-чорудууларын дугайында
айтырынын болгаш 1965 чылда
чурукчулар организаастыгын
ажылдың планын база чугаа-
лажыр.
Пленумун ажилы дөрт хүн
үргүзүлдөөр.

Тываның бүгү колхозчуларынга, совхозтарынын ажилчынарынга, тускай эртемниглеринге
болгаш көдээ ажил-агыйның бүгү ажилдакчыларынга

„УТКА 25 чылы“ совхозтун коллективинин ЖЫЛДЫГЫ

Эрчим эштер!

Чеди чылдың сөөлү чылы эгелзэн. Бүгү совет ижилер
эрткен чылды өөрүшкүлүг үдөшкөн. ССРЭ-ниң Дээди Со-
вединин бешин сессиязынын төдартызын 1965 чылда би-
тин улуг Төрзүн чуртувустун мурунда турар улуг соору-
галарын шиттирлээр дээш улам улуг энергия болгаш чүт-
күл-биле ажилдап кирипкен.

„УТКА 25 чылы“ совхозтун ажилчынары, тускай эр-
темниглер болгаш албан-хаакчылары бистер аргалары-
сты, курлавырлары-сты хандыр бодап, санап көргөш, чеди
чылдың сөөлү чылының планнарын чедимшигин боттан-
дыраларыга бодуустун күш-ажылы-стың болдунар-ла үлүг-
хууун кириер дээш бо чылын даразында түңкелдерин чед-
дип алып деп шиттирледилис.

ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

6000 гектар шөлгө тарас култураларының га санындан
12 центнерден, ооң иштинде сугаттыг черлерин гасындан
18 центнерден эвээр эвес дүмүттү алыр. Ол дугайында бү-
гү тарас култураларын чайын андаган черлерге болгаш
нүсүк аңгыс аңдарылыгына тарыыр. 400 га шөлгө кызыл-
тас урезинин суперфосфат-биле холуп чажар. Кызыл-таскы
болгаш чинге-тараның тарылгаларын сортууга, райончукан
бедик шынарлыг урезинер-биле чоруур.

Совхозтун мал ажилын бадун болгаш шытыг чермен-
биле бурун хандырар дээш, 22000 тонна кукуруза силонун
эвээр бир инеке 15 тонна оңааштар кылдыр белеткээр бис.

Сиген кезер мерлерин сугатарылыгын 380 гектар хай
чылдыг сигенер шөлүгө болгаш 320 гектар чайгаар үнгөн
сиген кезер черлерге чоруур бис. Кышкы үеде мал олар-
дыры-биле 700 га шөлгө сигенер тарылгазын, эвээр про-
дуктулуг 200 га шымаа шөлүгө кырын эжикидерин болгаш
790 га шөлгө эвээр продуктулуг ажилдакчы черлерин ку-
рунтурулгалар чоруур бис.

Тракторларга ийи ээлчег-биле ажилдаар кылдыр часкы
хоу ажилдары эгелзегин чедир 50-ден эвээр эвес меха-
низаторлары белеткел алыр.

МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Суттун ийи салазын эрткен чыл-биле дензеге 112
тоннага көвүдеткеш, 880 тонна сутту бүдүрер, курунеге

пландан ажыр 20 тоннадан эвээр эвес сутту саар бис. 100
инекке оңаштыр 95 бызааны алырын, саар инек бүрүзүн-
ден ортумаа-биле 1500 кг чедир сутту саап алырын хан-
дырар.

Чамдын саанчылар улам бедиткен хүлээлгелерин алган-
нар: Попова Любовь Петровна бодунга быжыгалаан инек бу-
рузунден 1800 кг, Бурбу Бичи-урут Ондаровна—1700 кг,
Бойбу Силикина Монгушона биле Кечикар-оол Мария Кыр-
гысена — 1600 кг сутту саар.

Бүгү сут-бараан фермаларынга инектерниң тарып бооза-
дылгасын чоруур. Мал черинер белеткээринче: саванын
ылбырадырынче, силосту мочевина-биле холуурунче, чермен-
ниң дожикилээринче оңа кичээгенин салыр.

Эт бүдүрерин 833 тонна, ооң иштинде хаван эддин 306
тонна чедир бис. 3900 баш хаванын смирти азыраар
болгаш курунеге думар. Кол төрүүр хаван бүрүзүндө 12,
дүңгүш хавандан 6 хаван оолдарын алып дээш бүгү хемчег-
лерин алыр.

Чамдын хаван ажаңчылары улам бедиткен хүлээлгелер-
ни алганнар: Жирнова Екатерина Ефимовна ортумаа-биле тө-
рүүр бир хавандан на 15, Байыр-оол Нара-кыс Ховалыгова
биле Жирнова Екатерина Васильевна—13-тен эвээр эвес
хаван оолдарын алыр.

Хой бүрүзүндө кыргызда эрткен чылын 2,2 кг турган
болза, ам 2,3 кг дүктү кыргызы, төрүүр 100 хойдан на 100
хураганы алып бис. Курунеге думар хойнун ортумак ден-
зин 50 килограммдан куу эвес болуур. Хойжулар Се-
дип-оол Монгуш Төрө 100 хойдан на 107, Артаа Монгуш Хел-
чукович — 105-тен эвээр эвес хураганы алыр.

Бо айткан социалисттик хүлээлгелерин күөсөдөр төлзө-
де, хойлары кышкы үеде оолдарыныче шиттикен, хура-
ганнары санман методу-биле доруттарынын ажилдар, олар-
ның черменгелеринче антибиотиктерин болгаш микролемен-
тилерин кириер бис. Кыргызданы чогуур хуусааларга (на-
рын дүңгүт хойлары — июльда, агарлашыкыны — августта)
чоруур бис. Хойжу бригадаларга бот-оругла-чарылгалыг
болур чорууту боттандырар.

Мал ажилынын продуктивизм бүдүрер көвүдөдир,
күш-ажылдың чарылдаларын эвээрден болгаш бот-үчүни

чингедир фермаларга ажилдыг калбан механизасташкыны
чөткө болдунмас. Мал черинер белеткээрин, инек саада-
зын, хой кыргыздын, мал нажаларының ашталгазын,
смирти азыраар турар хаваннарга чем баарин бо чылын бу-
рун механизастаар.

Материалдыг чаагай чүүлдерин бүдүреринге шиттирлиг
күш кирилер болурун бодовышан, совхозтун ажил-ишчиле-
ринин чуртталга-амыдырал болгаш културлуг байдалдарын-
че чогуур кичээгенин салыр бис. 1432 дөрбелчин метр чурт-
талга шөлүн тууар. Култура бажынын ажилдага кириер,
хойжу бригада бүрүзүндө төвөгө электри чырын тургу-
зар, чунар бажынары дерик, хойжуларның чуртталга ба-
жынарын радиоужар, сут-бараан фермаларын, кызыл бу-
луңнары көмөр библиотекалар-биле, радиоприемниктер-биле,
музыка херекселдер-биле болгаш стол кырының оюннары-
биле хандырар.

Эрчим эштер!

Бодуусна бедиткен социалисттик хүлээлгелерин албы-
шан, республиканың бүгү колхозчуларынга болгаш со-
вхозтарынын ажилчынарынга, көдээ ажил-агыйның бүгү
ажылдакчыларынга мындыг кыйгырынын салып тур бис:

Көдээ ажил-агый продукттарын бүдүрерин көвүдөдир
дээш социалисттик чарышты калбартыр. Чеди чылдың сөөлү
чылында эң бедик түңкелдерин чедип алыры дээш бүгү кү-
менишикин-биле болгаш энергия-биле демисежилчилер.

Ол дугайында бистерде улуг курлавырлар бар. Комму-
нисттик партия болгаш Совет чазан көдээ ажил-агыйны хөг-
жүдеринче улуг кичээгенин салып турар. Көдээ ажил-агый-
га капитал салышышкынарының улуг өзүлдөз, ооң аңгы үе-
ниң техниказы-биле хандырышкыны, ооң ажилдакчылар-
ның инициативазын хөгжүткери, оларның материалдыг бол-
гаш моральдыг сонургалын деткип турары—салдыган со-
рулгаларын чедип алырынга, коммунизмниң тургузушкун-
га күш-ажылы-стың шыдаар-ла үлүг-хууун кири-
еринге бистерге дузалар күчүлүг чүүлдер бо-дур.

Кыйгырынын „УТКА 25 чылы“ совхозтун
ФЕРМАЛАРЫНЫҢ БОЛГАШ БРИГАДАЛАРЫНЫҢ
НИИТИ ХУРАДЛАРЫНГА ЧУГААЛАЖЫП, ХҮЛЭЗЭ АЛГАН.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ЧЕДИГИ СЕССИЯЗЫ

Сессияга санал баары-биле бир
дугаарында Кызыл хоорайсконун
даргазы, депутат С. Х. Красный сес-
сияга 1965 чылда үзүс ажил-агый-
ның хөгжүдеринин куруне планнарын
болгаш куруне бюджеттерин бад-
лаан ССРЭ-ниң Дээди Советинин бол-
гаш Россия Федерациязынын Дээди
Советинин сессияларынын шиттир-
лерин Кызыл хоорайнын ажилчы
чоннары бүгү совет үзүс-биле бир де-
мей ланг күөл ханышкыны-биле
хүлээп алган деп, оратор чугаалаан.
Бистин чуртувустун экономика күү-
чү-шылдын, совет улустун чаагай
байдалын көдүреринге болгаш чурт-
тун камгаланар аргаларын улам
ыйкый быжыгалаарыга, ооң-биле ком-
мунисттик тургузушкунун улуг-чаа-
гай сорулгаларын чедимшигин бот-
тандыраларыга ол планнарынын болгаш
куруне бюджеттеринин улуг ужу-
дузалыгын эш Красный онзаап де-
мектеген.

Оратор оон ыйкый, 1965 чылда Тыва
АССР-ниң үзүс ажил-агыйның бот-
тандыраларын куруне планын база ку-
руне бюджетинге доктаап чүве чугаа-
лаш, Тыва АССР-ниң Министрлер
Чөвүлелинин кирип келгенин „үзүс
ажыл-агый планы-биле куруне бюдже-
динин төдөвиедин бадлаар деп са-
налды кириер“. 1964 чылда хоора-
йның үзүс ажил-агый планынын бол-
гаш бюджединин калчар курустенин-
генин дугайында чамдык түңкел-
дерин ол кылган.

Хоорайнын үзүсүр ажилдакчыла-
ры чыл планын хуусаа бетинде, де-
кабрынын 20-де күөсүлгөн, ниити
продукция бүдүрерин 107,9 хуу кү-
сүткен ийилке, пландан ажыр 1 мил-
лион 398 муң рубльдин продукция-
зын бүдүрүп үндүргөн. Хоорайнын
амыдырал болгаш коммунал хан-
дыр-ла черлери, сазыг болгаш ниити-
лык чеменилге черлери, култура-
чырымышкыны, үзүс өөрлөдөгөн
болгаш медицина албан черлери база-
ла эки түңкелдерин болган.

Хоорайнын бюджеди орулга-даа,
чарылга-даа талазы-биле бурун кү-
сүткенин. Илангыя бюджеттин орул-
галыг талазынын ажыр курустенин-
ге социал-култура хемчеглеринин
эрткен чылын 350 муң рубльди не-
лэй чарыглар арганы хоорайга бер-
ген.

Ооң-биле чергелештир эш С. Х.
Красный хоорайның ажил-агый бол-
гаш култура тургузушкунун со-
рулгаларын Кызыл хоорайсконун
ам-даа четнес ууртуп турарын, а ооң
түңкелдиге хоорайнын хей-хей буру-
лгелери багай ажилдан турарын
демектеген. Илангыя сүт комбинаты,
автоматкел болгаш пиво заводтары,
„Тыва тууду“ трезинин дузалар бү-
дүрүлгелер комбинаты, Улут-Хемчи-
ныш ажил-агый чери, хоорайнын

үзүсүр комбинаты, алыг завод эр-
кен чылын багай ажилдаш, бүдү-
руге планнарын күөсеткенин оратор
шытыг шүтүмүчүлзэн. Эш Крас-
ный бодунун чугаазынын түңкелде
1965 чылда хоорайнын үзүс ажил-
агыйнын планын чугаа чокка куу-
седирин хандырары-биле хоорайскон-
унун талазындан бүдүрүлгелерге
ууртулганы болгаш негелдерин
күштелдирерин хүлээминшан. Бот-
тарынын эргезинде болгаш хамаарыл-
галында турар черлерге боттуг дузаны
чедирип, оларын хүн буру ууртуп,
ажылын контроллай турарын рес-
публика организаастарындан негээр.

Индирде Бай-Тайга районун „Тэ-
ди“ совхозунун директору депутат
Б. Б. Чюдюк. Бодунун чугаазынын
эргезинге эш Чюдюк Бай-Тайга райо-
ну катап тургускан дугайында Бай-
Тайганын бүгү ажилчы чонун өөр-
үшкүзүн, ол дугайында төрзөн Ком-
мунисттик партияга, Совет чазакка
кымыгаар чок өөрүп четтиришкенин
илергейлэп турарын демектеген.

Депутат Б. Б. Чюдюк оон ыйкый,
совхозтун эрткен чылдагы ажил-агый
түңкелдеринге доктаап, мал болгаш
чар ажилында чедип алынган чам-
дык эки талазын чугаалаан. Тө-
рүүр 100 баш хойга оңаштыр алган
болгаш өстүрер хураганы-биле ниити
совхозту-биле арай чавыс болзажар,
чамдык мурунчыл хойжу бригадалар
болгаш түс-түс хойжулар айы-биле
эрткен чылын 100-тен 120 хураган
болган, дүк кыргыздазы бир хойга
оңаштыр 2,5—3,2 кг болуп турар.
Сүт саалдазы база-ла өзүп турар.

Бисте эрткен чылын тарас дүдүк
кажатынмындан-да артык болган.
Бир эвес бир га сугаттыг черден дү-
ктү совхозка ортумаа-биле 9,3 цент-
нер болган болза, чамдык сугатары-
чылар оон каш-даа катап хей дүжүт-
тү алган. Чижээ, Монгуш Эртинге 28
га черин га бүрүзүндө-не 24,4
центнер кызыл-таскы. Сарыг-оол,
Макыш, Очур, Эвээр-оол сугар бир га-
дан на 14-15 центнер арбайны ажаан
алганнар. Кукурузачылар да бүрүзүн-
ден-не 250—350 центнер поганан
массаны алган. Бир эвес агротехни-
каны шын сатып күөсөдир болза, та-
разын бедик дүдүкүн Бай-Тайганын
черинден доктаамап ал болурунун аргы-
га бар дээрин бо чиктерек тодар-
гай чугаалап турар-дыр деп, эш Чи-
дюк чугаалааш, 1965 чылдың үзүс
ажыл-агый планын күөсөдир талазы-
биле совхозтун мурунда туруп турар
сорулгаларын тодаргай чугаалаан.

Сазыгын, ниитини чеменилге
болгаш амьдырал хандырылга чер-
леринин ажилдакчылары боттарынын
ажылын 1964 чылда чүгээр эжит-
кен—деп, Тыва АССР-ниң Дээди Со-
вединин сазыг, ниитини чеменилге
черлеринин болгаш чонун амыл-

рал хандырылганын комиссиязы-
нын даргазы депутат Т. В. Туровец
чугаалаан. Оратор оон ыйкый, респу-
бликанын сазыг болгаш амьдырал
хандырылга черлеринин ажилында
бар турар улуг четпестерин айтты,
ол черлерин ууртукчулары ажил-
херекти эжикидеринче уланган бот-
туг хемчеглерин албайн турарын то-
даргай чиктерек айттып тургаш,
шүтүмүчүлзэн.

Эш Туровец оон ыйкый, моон соң-
гаартыг сорулгаларын айтташ, Кы-
зыл хоорайга куруенин хеп бааза-
зын организаастарын, чаа туртуп
турар чуртталга бажынарынын ала-
кы кастырганын сазыг болгаш ни-
тинин чеменилге черлерин тургуза-
рын, Тывага төлүктөн бараан бот-
терлерин ала көөр айттырып Россия
Федерациязынын чазанын мурунга
тургузар айттырып көдүрерин док-
таамап комиссиянын мурундан са-
лаалаш.

Эрзин районун „Коммунальче
орук“ колхозунун даргазы депутат
М. Б. Шоймунуң чугаалааш бол-
за: эрткен чылын малдын ажи-
чын, ажаалга-тежээлин эжикидин
тургаш, мал төдүреринин куруне пла-
нын ажыр күөсеткен бис. Малдын
продуктулуу база өзүп турар. Болжол
анда үндөмүзү күөсүргө эг, сүт,
дүк саларынын планын көртүзүп
айы-биле ажыр күөсеткен. Бо чыл-
дын мал шыгдалышынын эргезин
чылазындан-да организаастыг эгел-
зэн болгаш кыштын байдалы арай
берге болзажар, малчынарыныч
бо баштайгы хүнерде ажылы черле
багай эвес түңкелди көртүзүп, мал-
ды хур ажарынын быжыг магалы-
далын кылып турар.

Моон-биле кады, бистин, ажылы-
выска шаптыкчы чамдык четпестер-
ни маапа демектеген. Оларын ажып
тиларде бисте дуза көртүзери ди-
леп, мындыг чүүлдерин чугаалааш
турар мен. Бисте машина, трактор-
ларын артык кезектери чедиптеш,
оларын тып алыры дыка берге болуп
турар. Оон ыйкый бистин колхозка
эвээр каш машиналар, илангыя „ГАЗ-
63“ деп машиналар, чаа тракторлар
неттегинин турар. Бо техниканы, ар-
тык кезектери тып, сазып алырын-
га дуза көртүзери Министрлер Че-
вүлелинден дилеп турар бис.

Ийи чыл бурунгар хаан каан ки-
жи эмнелгенин чактоогун Нарын-
га катап ажилды бээринин аргазын
өөрөйп көөр болза чачуур. Оон ыйкый,
сазыг черлери бистин черин мал-
чынарынга, көдээ иштелигешин-
зынга хевис, доржжа, хеп шифарты,
сөөлүг мазанын илик, хевис, сортут
далган, маргарин, комбинир дээш,
оң-даа эске чутула барзандарны ко-
руттайн турар. Бо дугайында айты-
рыг тургузарга черле бүттүмөс бо-

луп турар. Моңу республикастун
баштаар черинден өөрөйп көргөш,
негелдени хандырар хемчегин алыры
чугула.

Эрзин районун катап тургусканы-
биле холбаштыр бо хүнерде бистин
Эрзинин арат чонунга калчар-даа
аажок улуг өөрүшкү таваржып, чоң-
уң хей-ады көдүрүп турар. Бис-
тин Коммунисттик партия-стың бол-
гаш Совет чазавыстың тыва үзүс
дээш салып турар бо улуг ада сагыш
салышышкыны ханы кылдыр ийи-
үш дүңгүр күөсөдириниң-биле ажил-
дан тургаш, 1965 чылдын үзүс
ажыл-агый планын күөсөдиринге бот-
тарыныч шыдаар-ла салышышкы-
нысты кириер бис—деп, эш Шой-
мун бадтылап чугаалаан.

Ажилчы чоннар депутаттарынын
Каа-Хем район Советинин куруско-
нун даргазы Х. Л. Даржаа ийирге
уңуп келгеш, бодунун сааналыга бү-
гү ажилдакчыларын, колхозтарын,
тудугларын, бүдүрүлгелерин бол-
гаш чер-чер Советтеринин ажилынын
тодаргай программанын болза, ССРЭ-
ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Совет-
теринин хүлээп алдыган 1965 чыл-
га үзүс ажил-агый планы болур.
Узус ажил-агый планы боттуг үнө-
изинге тургустунган болгаш ол бис
бүтүлдөп чүтүкүлүг аш-ажылы не-
гел турар деп чугаалаан.

Совет үзүс дугайында СЭКП-ниң
дегенин ТК-зынын болгаш Совет ча-
зактын сазыг салышышкыны бистин
Каа-Хем райондан бешин илден. Ра-
йонун ажил-ишчилеринин матери-
ал-културлуг дегенин чыл келген
тузун-ла өзүп турар. Районун эко-
номикасында болгаш културасында
улуг өскерилгелер болган.

Механизаторларын, тараажыла-
рын, бүгү ажил-ишчилерин кызы-
малкы күш-ажылынын түңкелдиге
район 1964 чылда 22 муң 195 тонна
тараны курунеге салып, эг-салары-
нын куруне планын 103,4 хуу, дүк-
түтүн—102,3 хуу күөсеткен. 1965
чылда районун планын болгаш үзүс
ажыл-агый планынын өске-даа көр-
гүзүлгелерин чедимшигин күөсөдир
дээш бар турар бууг аргаларын ме-
нээр бистен негеттенип турар.

Сут-Бажы суурга школа, Сарыг-
Сентин ийи талакы кенинине, дүдү-
к айттырыгы шиттирлээрин
оратор республиканын Министрлер
Чөвүлелинден дилзэн. Оон ыйкый үзүс
ажыл-агый планынын талазы-биле
саалдыган сорулгаларын чедимши-
гын күөсөдир дээш Каа-Хем районун
чер-чер Совет

Сергей ПАВЛОВ,
ТК-ның бирги секретары

О. ЧУДЕШ

Ам—Айга болгаш планеталарга чедери арткан

Эрткен чылдың түннелерин ундуринге, чаа чылдың планеталары тодаргайлаарына январь кончук таарымчалыг ай. Бо доңчу дыңдадыга бис чүгө октаргайны шинчилеп өөренири-биле, ылангыла космостун чер чогуунда турар делгемнерин кижинин шинчилеп өөренири-биле холбашкан чамдык айтырларын көрүп көрөлүңер.

Советтик-даа, даштыкынык-даа паралааган эрткен «космиктик» чылдың кол-кол онзагай шынарларын тодаргай талашып-биле сөөлүгү үеде аэрозавес материалдарын чыгыткан. «Восход» корабльдин экипажынын дун-хун дүргүзүндө аян-чоруу космосте ужуушкунуңа чаа талашып-биле эң удуз ужуз-дузалыг чедирин деп санаар. Совет чедирининин дөрт кол кесектерин паралаага демдеген турар. Бирээде—чаа, эң ишкир болгаш улам болбааган космос корабль-лабораториялар бар апаргалык; ийде—«Восток» корабльдеринин чедирин тургалыгына бодаларга, улам хей ажыктык чүгүтү космосте көдүрүп шыдаар аргалыг, күчүлүг ракетта-чедирининин ажылаанын; үшүе—кедир үгө аажок удуз ужуз-дузалыг шинчилеп ажылаарын кылган эрткендеринин ужуушкунун, аяктын сөөлүгү—яны-бүрү чаа-нык шенелдизин эрткен кижилеринин корабльге аян-чорукту кылганын.

«Восход» корабльдин космосте салып ундургеннин ужуз-дузалыг үнелешпеш, космонавтика талашып-биле совет тускай эртемден, профессор К. Сергеевичин чоктаа чаа бижээ-н болза, ол салып ундурүшкунуң «бодунуң ужуз-дузалыгын талашып-биле харын-даа совет кижинин космосте эң баштайгы ужууш чоразынага денешиник лег, шынар талашып-биле чаа, эң удуз баам кылдыр санаар херек» дээң.

Даштыкы чурттарын хей-хей сурадыл эрткендеринин саналы база-ла ындыг. Космонавтар—инженер В. Комаровун, эртемден К. Феоктистовун болгаш элчи В. Егоровун дун-хун дүргүзүндө чоруткан, хей яны эртен-шинчилеп ажылы, олар-нын кылган түннелери моон сонгаар октаргайны шинчилеп өөрениринге дыкка удуз практиктиг салдарын чедирер апар.

Совет Эвилели 1961 чылдың апрель 12-де, эгелеп, чер чогуунун делгемнеринге космонавтарын чаа-чаа ужуушкунуңарын чыл санында чорутушсаң, оон-биле кижин төрөткенни өөрүтүп турар дээрин делгеткен эртен хей-нигизин чогууру-биле үнелеп турар. СССР болза кажан-даа чаа, ужуз-дузалыг аэроаппарат берге, улам нарын эртен сорулгаларын шинчилеп келгенин мансаа чаа-арыштыр онзаалап шийин турар. Ол чылдарда космосте совет экипин-ришкенини Юрий Гагарининин космоска бүдүн чартык шактан ажыг үедеги ужуушкунундан эгелээш. Валерий Быковскийнин беш хонуктуг ужуушкунуңа чедир орукту эртен, «Восход» корабльдин старты, ужуушкуну болгаш черге чымча-биле кээп хонукканы ол оруктуу ындыкы демчээл апарган.

АКШ-тын чүгө дөрт хамаатызы амдызында космоска чоразыны билди бис. Оларнын аразында чангыс-даа эртемден, чангыс-даа медицина ажылаакчы, чангыс-даа инженер чок, 53 шак, 06 миңута болгаш 1.450 муң километр—космоска америк аян-чоруктарын сан-тура-гайлары ындыг-дыр. Ынчалза-даа ол сан-турагайларын кичээлгейлг көөр болза, херектин алыс жүрү билдинип келер. Ынчалза-даа атмосфера ындылгыг делгемнерге хей яны кижилер чоразан турум, космос-даа дугайында, ужуушкунуң үеинде кижинин кыдыкшыл байдалыны-даа дугайында, космосте экинчилеринин техниказын-даа дугайында улам хей эртен материалдарын ол болуу болгай. Америк паралааган бодунун минижинин-биле алырга, АКШ-тын 1964 чылдагы космосте ужуушкунунун национал программасы, ылангыла ийи олуттуг «Джемини» капсулун орбитаге салып ундурер-биле холбашкан программа күөсеттинчейн барган болган.

Совет космонавтарын чер казын-дан дашкаар делгемнерге эрткен шактарын дугайында сан-ме-

дөөлөр болза, октаргайны шинчилеп өөренир талашып-биле СССР-нин мар-галаа чок мурап турарын шындыг-дып турар. Тос совет космонавтар-нын деңиз чок байдалга тургаш, космоска ажылап, чуртап эрттирген, ниги 17 хонунун дүргүзүндө кон-структорлар болгаш физиктерге-даа, медицина ажылаакчыларга болгаш астрономларга-даа бир дөмөй чүгула ужуз-дузалыг, көөй болгаш яны-бүрү талашарыг материал чыгын-ган. Бо бүгү болза чаа-чаа, дидим болгаш боттуг сорулгаларын тургу-зуп, чедирининин шинчилээр ар-ганы совет эртенге берип турар.

Черин долгандыр яны-бүрү орби-таларда ужууш тургулаар совет, аме-рик спутниктер, «Зонд» болгаш «Ма-ринер» хевирин планеталар аразы-нын станциялар, совет «Электрон» болгаш америк «Эксплорер» хевирин аппаратары болгаш эскелер-даа чер-нин магниттик шөлүнүн, атмосфера-нын устук калтырынын, радиация-лыг куржактарын дугайында меэ-лери кижилерге дамчытыпшаан, удуз хемчээлгил ажылаарын күөсү-дүп турар болбай аан. Ындыг болза-даа эртенге чүгула техника-биле чеп-сегенген, каныг-даа «бодушкунуңуң анализеп, түннелерин кылып, олар-га үнелешкенин берип шыдаар кижинин космоска чорутуу, бетик кос-мосте чедирининин, дүрген шинчи-леп өөрениринге, ыраак планеталар аразына аян-чоруктарын боттады-ларынга кол байдал болуру черде билдингир.

Амгы үеде бүгү кижин төрөткен-нин чедиринин апарган. К. Э. Ци-оковскийнин идеяларын жогдууп сайыратыпшаан, бистин эртемдене-ризис, конструкторларымыс болгаш оларын даштыкы колдегилери хей олуттуг, космиктик корабльдерин тө-лөкөөлөрүн ажылап кылырын бол-чылмы база-ла тургулаар туралар. Иделер-даа бар, харын оларын төлө-көөлөр беш кирип каапкан—ол дээрге космиктик экспедициянын кир-жикчилери—эртемденерин, кон-структорларын, медицина ажыла-

чыларын боттарынын составын солчуп чурттагышаан, орбитага шин-чилеп ажылаар чорудар станция-нын төлөкөөлөр-дир. Сылдыгыг дээрин чер атмосферанын талашы-дан астроном частыгыг чокка хайга-рап болуу телескопту ол станцияга тур-гузуп бодурунун дугайында бодалды бир бөсөданин үеинде совет астро-номик В. Амбарцумян чугаалаан. Оон туржук, орбитага космосте шүтт ужуушкунуңуң үеинде космонавтын кабинадан үнүп болуу ышкыш, шак-кыныг дидим төлөкөөлөр бешин кылдынып турар апарган. Ол чорук октаргай шинчилерин аппаратары ийикпе приборну кабина даштыкы ундуринге, а бир аяк байдал алба-далса—кабина даштыгыг тургаш, ко-рабды септеп бодурунга хереклет-тине бээрин чадаар.

Баштайгы экспедицияны Айга че-дирин хондураар—кедир чылдың со-рулгазы аяк болбай аан. Чыга-дээр, американын Черинин доктаа-мал спутниги—Айны кырычче ас-тронавтарын 1969 чылда чорутуу-ры бодат туралар. Ам олар үш ара-здерин тургустунган—бирээни эки-палка, бирээни шинчилерин апар-ратууна, бирээни Айга дүжүп хо-нарынга херектик «Аполлон» деп ко-рабды тургузар талашып-биле ажы-ды чорудуп туралар. Доктааттынган хуусаада американын четтигил шы-даар, ол дугайын үе көргүзө бер-пыйаан. Ол удуз экспериментинин боттадырыныг белектели хей-хей эртемденер, конструкторлар чоруд-уп туралар. Мансаа хамаарыштыр, ылангыла Ай корабльдеринин, оларын Айга барып хонанынын база Черге эң келеринин болгаш эскелеринин даа дугайында яны-бүрү чурттарын эртемденеринин илетелдерин эртен чылды Барнавага болган делгей астроавтарынин конгресси чуга-лашканын кичангаш таарылаа херек.

Планар-даа удуз-ла. Олар ки-жилерин канчаар-даа аажок удуз күөжинишкенин негээр апар. Мынчалаш бистер Айга, Күн систе-маларын өске-даа планеталарын кижинин эң баштайгы ужуушкунуң-нарын чоруктулар болуп шыдаар бис дээринге илеп болуу-да бис.

А. РОМАНОВ.
СЭТА-нын хайгааракчызы.

КУР-НУН ЧАЗААНЫН МЕДЕГЛЕЛИ

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдат Улус Рес-публиканын чазанын медегледин ий-ла партап ундурган. Мурнуу Коре-ий чалча шеригерин Мурнуу Вьет-намче чорудар деп турарын КУР-нуң чазаа-ол медегледини шындыг буруу шаап турар. Америк империализминин ол базымы Женева дугуржулгаларын үеринче, Индия-кыдатка дайыны калбартырыч болгаш Мурнуу Вьет-намда агрессия дайыны хей күрүне-лерин бодурунчеге уланган деп, медегледиле чугаалап турар.

Мурнуу-вьетнамдын улузунун со-гулгарына таарышкан америк им-периализм улам-ла харыксырап, үш-түпүп үкер аргажок байдалга таар-ышкан. Ындыг байдалар тургусту-нуп кээрге Джонсонун чазаа олче бодунун эилелдерин кийр тир-тарын яны-бүрү арга-биле орада-жып турар.

«Бир аяк Вьетнам Демократтыг Республиканын чазанын болгаш Ке-рей Улус-Демократтыг Республи-

канын чазанын баш удуз кылган са-гыдырнын херекке аайын америк империализм Мурнуу Вьетнамга аг-рессия дайыны калбартыр дээр бо-дунун кара сатыштыг бодоларын боттадырарын ургучулар болгаш харын Мурнуу Вьетнамга дайынга хей күрүнелерин кичиришпире бээр болза, Кыдаттын чазаа болгаш кыдат улус ол районда тайбын камгала-ры-биле холбашкан бодунун хүлээл-гелерин моон сонгаар көөрүчче баар апар.

Цейлоннун улузунга болгаш чазанга белек

КОЛОМБО. (СЭТА). Дээрги Сири-маво Бандаларык баштаан Цейло-нуң чазаа Цейлонга сөөлүгү чылдар-ын дүргүзүндө онза чили-биле тур-густунуп келген чуртталга айтырын шинчилеринге удуз кичээлгейн салып турар. Ол сорулга-биле Күш-ажыл болгаш чуртталга тудуунун ми-нистерствозу Цейлон наймысаладыг районунга чуртталга комплекстерин тургузарын чамдык төлөкөөлөрдүн белектээң.

Ол күженишкенинге онза роль удуз панел бажык тудуунун заво-дунга оонажып турар. Ол заводту Цейлоннун улузунга болгаш чазанга

белек кылдыр Совет Эвилели тузуу бээр деп турар. Коломбо хоорайнын чанында Рат-маланга ажылынын болгаш аян-жазкыларын чуртталга бажы-нарын комплексинин тудуунун эгелээң-биле холбаштырган байыр-галдыг башталга чүе чугаалап тур-гаш, Сиримаво Бандаларыкын дем-деглезин болза удуз панел бажык ту-дуунун заводун тулар чорук, чурттуг ажыкчы чоннарын чуртталга бажы-нар-биле хандыраарын айтырын шинчилеринге удуз хире-чегези-биле дузалаар. Бо дузалаанын азын Совет чазакка чуректин ханындал өөрүп четтиришкенин ол илгерей-лээң.

Вашингтонга Э. Сатонун чугаазы

ВАШИНГТОН. СЭТА-нын корре-спондентиз В. Васселечковун ламчы-лык турары биле Японияны премьер-министри Э. Са-то «япон улустун херекелеринге болгаш күөжинге эң аянгангыр» бо-лур чорукту илгерейлээр деп Каттыш-кан Штаттарын кыйгыткан. Парала-гың национал клувунга чүе чугаалап тургаш, япон премьер-министринин демдеглезин болза, салыг, транспорт харылаалар, балыктаар ажыл айты-рыларын талашып-биле медегледиз-кин ийи чурттарын аразында бар бо-луп турар. АКШ бодунун бараанна-рын Япониякы хойну ундурар, а Япо-ниякы аякы барааннарын ап турар ындыг байдал ийи чурттарын аразы-нда салдыг тургустунганын факты-ныч кичээлгейн ол көрдүргөн.

Ам америк контролдуң алаанда турар Окинаваын болгаш Бокин ор-тулукту Япония-биле катал каттыш-тырган турар япон улус аажок кү-чүлүп турар дээрин Сато медеглезин.

Азияда байдалды анализтепшаан, Сатонун медеглезин болза, «бичи-даа бол каныг-даа чуртка бот дүшкөөк бодунун бажыныгга бодулу ээң бо-лур күөжингир».

Япониянын премьер-министри Мур-нуу Вьетнам дугайында айтыргы мөөргөй турушту ээң. Бер тала-зында «Азияда тайбын болгаш ту-рум болур чорукту тургузар талашы-биле соксатнай турар күженишкени-нер» дээң Каттышкан Штаттарга «хүлээл көрүшкүңүң ол илгерейлээч өске талазында Азиянын ол району-да кулусту хөөнөрин барыдаалап кыч» херек деп, Сато айткан.

Журналистеринин айтырларына харылапшаан, Сато болза ядролуң чексикти узуулаарын япон улустун чүтүлдүп медеглезин. Ол сорулга хевирин турар каныг-даа хемчегер дээң бис деп, премьер-министр чуга-лаан.

Паралааган национал клувунга чүе чугаалаа соонда Сато АКШ-тын күрүне департаментинин күрүне секретары Дин Раск биле ужураш-кан.

Террордан деспишаан

КАМПАЛА. (СЭТА). Чонбенин бөдүлгүн үлгүлөп турары хая төгүшкүңүң террордан деспишаан, муң-мун тайбын конголор төрөң терлерин кагаш, хоргадан-ры-биле Конголун коңу курулери-нин декикээринде кээп турар.

Уганданын соңу-барын районна-рыгга десип үнөп хей-хей кижилер көзүп турар. Олар муң-муну-биле көзүп турар деп, Уганданын иштики херектер болгаш камгала министр Феликс Олама медеглезин. Чурттуг ол кезинге аян-чорук кылып чорая-нынын дугайын корреспонденттерге чугаалапшаан, Конгода болуп турар чүлүлөр ол чурттуг африкан чонун херек кырында узуулап чок кылып турарыгга демейлешип ту-рар-дыр деп, ол айткан.

Конгодан десип кып турар ки-жилерин удузтөлөй турарын бары-мдаалаан, Нилден барын тала-зыны районун (чурттуг Конго биле кызылгарыгга) турар соңу-ба-рын районун) десип келген кижил-дерин зоназы кылдыр Уганданын чазаа чарлаан.

Агаары Бондус

Бөгүн республикага бодуттагылап каап турар хун болуу. Соңу бо-гаш чөөн районнарга хар чаар. Хат кошкалп ой тавыгга чедер. Агаар-нын температуралы дагыг чедирге 14—19 а өске чедирге 21—26 градус соок. Кызыла бодуттагылап каап турар болгаш кошкал хаттыг хун болуу. Агаарын температуралы 22—24 градус соок.

Редактор Н. Н. КУДАЖИ.

Барын-Хемчик районун «Шек-дээр» совохуунун штампалы чикте-нин чарлапшаан, ол штампаны күш чок бодурганын чарлап тур.

Джонсоннун бижий

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АШ-тын президентиз Линдон Джон-сон январь 14-те «даштыкы ку-рунелерге дузаламчы дугайында» бажыкты конгресске чоруткан. Бажыкты кол кичээлгейн шериг дузаламчынын программасын-га, ылазылаарга өске күрүне-лерин иштики херектеринге АКШ-тын шүтт шериг холгаарлааш-кыныгга көрүндүрүп турар. Ол сорулгага 1.700 миллион долларын үндүрүп бээрин дилеп турар. Бо түн болза 1964—1965 сан-х чылдагы шериг дузаламчы-нын программанын сугулар үн-дүрүп берген түндүн алып ту-рар.

Даштыкы күрүнелерге бээр дузаламчыга ийитиле-биле 3.360 миллион долларын үндүрүп бээр президент дилеп турар. Чалча сайгон боду-чурунуңуң деткиригге, Мурнуу Вьетнамга бу-жар дайыны чорударына, Лос-ка шериг дузаламчыныгга 500 миллион долларын үндүрүп бээр Джонсон саналаан. «Эрге-жок чугула таарылаа боду бер-генде чүгө Мурнуу Вьетнамга ажылаар» кылдыр тускай күр-дүлүр бодуларын үндүрүп баян конгресстен Джонсон база дидээң.

База бир чазылдырышкын

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Невада штатка чер иштинге ядролуң ча-зылдырышкынын чорукканын АКШ-тин атомук энергия талашы-биле комиссиязы дыңдапкан.

Ол болза бо чылдын чер адеңга чоруткан баштайгы чазылдырыш-кын болур дээрин ЮПИ агент-ил дыңдадып турар.

Башкылар маргылдаазы

Улу-Хем районунун школарын-ын ол шымак шымаачы баш-кыларын маргылдаазы болган. Шымаачы башкыларын мар-гылдаазыгга Хомушкун Буяны (Ур-бун еес чыл школазынын башкымы) бириг черин, а бириг разрядчы Мар-темын Меняг-оол (Будун-Терек школазынын башкымы), ийити төр-м, үшкү черин Кек-Чыраа школа-зынын өөредилге аргелекчи О. Б. Оон тус-тузунда элээр.

А. БЕГИ.

Олчалыг келгеннер

Тоңу районун «Совет Тыва» колхозунун чеден дөрт харым, хоо-чу аңчыны Кол Садыжым үш ки-жи составын аңчылар элөөзүң баш-тап чорал. Оон ол эрөөзүңүн ке-жигинири Кол Хайлан 20 кишти, 22 дидим, Кол Доржулан 13 кишти, 20 дидим элүрүп келген. Садыж-жап боду 2 киш, 25 дидим олчалыг келген.

Ч. СЕРЕН.

ЯПОНИЯ. Чөөнта чаа Токиога херэжженеринин чуртта өртен-үнөңүн азуу турар чоруунга удуран-ган чыскаалы болган. Хергелел барааннарына, аш-чөөн продуктуларынга эртенки беди турарын болгаш транспортта олурганы дээш төлөгениң улгатканын буруу шаап турар бижикти олар парламентиге дам-чыдып берген.

Хей сралдажышкынар

БАРЫН БЕРЛИН. (СЭТА). Барын Берлиннин ХДС-инин ми-нистринге мида дүрүм чок черге чедип келген, ГФР-нин канцлери Эрхара чүе чугаалааш. Герман Демократтыг Республиканы күш-биле дүжүреринин арбазы-биле Гер-манияны «жаттыштырар» дээң кор-далып Боин чазаа кагбайн турар дээр янылыг кылдыр айткан. ГФР биле ГФР-нин аразында бот-бодун билдир чорукту чедип алдырын аргазы-биле герман айтырын тай-бын сайлап шинчилээр талашы-биле саналдар «хүлээлтиг» бо-луп турар деп, Эрхара медеглезин.

Барын Германияга «совет кыжа-ныг» бар болуп турар дээр янылыг кылдыр нугула-мге бадыкташкыны Эрхара кылган. Оон-биле черге-лештир Боин канцлер «барын чүк-түн ядролуң камгалаалыг харым-салгалыг чоруктуң үүргезин» ГФР бодунга алып бодат турарын ме-деглезин, атомук кесекти алдырып-те Боинун чүткүлүн онзаалап дем-деглезин.

Ылаа Боин парламентарийлерин хуралы үш хун ургучулап турар. Боин канцлерге баштапкан барын-герман министрлерин хей нурууу ылаа кижирин турар. Кара аяк-аар кыжыг турар ол хемчегеринин со-циализм—Боинун Барыны Бер-линге дүрүм чок, сөөкөшкенин онзаалап медеглезин болуп турар. Ол сорулга-биле Эрхара ГФР-нин чазанын-министрлеринин чөвүлөт хуралыг мида эрттирил турар.

СЭТА-нын фотохрониказы.

Бо урулгар Нонконгта—мурнуу-чөөн Кыдаттын эртинеринде Велико-британиянын колониясында чурттал турар. Олар шимала өөрөңейн турар. Оларын ойнаар чери-даа база ойнаар чайы-даа чок. Бай пассажирлерден хайырлап дилеп алыр дээш, улуз океан корабльдеринин келерин манал, боттарының хемемжигенин кырымга эртен даң банындан, номжэ дүн дүшкөмгө олуралар.

Прессенс билд—СЭТА-нын фотоу.

РЕДАКЦИЯНЫН АДРЕЗ: Кызыл Шетиник—Бравченко кутумтат. Бажы № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторун 24-63, редакторун орадакчыларын 35-24, 25-38, партийг амыдырал кылдынын 23-54, харысала-гыг секретарынын 23-35, идеология болгаш кезаа ажы-агый кылдынын 37-13, үзүлгү кылды-нын 22-64, чаага, ажыктын болгаш кезаа корреспондентилер база совет туугузуг болгаш амыдырал кылдынын 21-27, иштики информация кылдынын 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларын 21-47. Соуду келбейн барган таарылаа 32-75 телефонго долгар.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлөденин чанында пазалага өргөсөленип типографиязы. ТС—00310.